

Osobni identitet kroz vrijeme

Feldšar, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:655554>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

Sara Feldšar

OSOBNI IDENTITET KROZ VRIJEME

Završni rad

Akademska godina: 2018/2019.

Studij: Filozofija/ Njemački jezik i književnost

Mentor: prof. dr. sc. Boran Berčić

Rijeka, rujan 2019.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
1. Uvod	2
2. Temeljna pitanja i odgovori.....	3
3. Teorije.....	5
3.1. Animalizam	5
3.2 Sastav; građa	8
3.3 Mozak	11
3.4. Vremenski dijelovi	14
3.4.1. Promjene i vremenski dijelovi	16
3.5. Teorija snopa (bundle view)	17
3.6. Duše.....	20
3.6.1. Složeni dualizam	22
3.7. Nihilizam.....	24
4. Kritika animalizma	25
4.1. Konstitucionalizam	26
4.2 Perspektiva prvog lica.....	27
5. Zaključak	28

SAŽETAK

Pitanje osobnog identiteta prisutno je još od vremena Locka, a i dan danas se mnogobrojni filozofi njime bave te pokušavaju naći dobre odgovore na razna pitanja. U ovom radu će biti prikazana temeljna pitanja kojima se bavi osobni identitet te neki od mogućih odgovora na to. Osim toga biti će izložena problematika s kojom se susreće svaka od teorija. Proučavajući Olsonovu knjigu: *What are we?* Promotrih sam teorije koje je Olson iznio, a najzanimljivija teorija mi je bila animalizam pa sam našla teoriju koja se protivi animalizmu, a to je konstitucionalizam. Iznijela sam razlike u shvaćanju animalizma i konstitucionalizma te argumente zašto bi trebalo prihvatiti jednu od navedenih teorija. Zapitamo li se često tko smo mi, u metafizičkom smislu? Koje li su naše osnovne i temeljne značajke? *Od čega smo sastavljeni?* Pri tome se ne misli koji je naš kemijski sastav, nego od kakve smo to vrste fizičke materije sačinjeni. Jesmo li sačinjeni od materije u potpunosti ili smo sačinjeni od nečeg drugoga što nije materija? Ili djelomično od materije i djelomično od nečeg drugoga? Odgovore na ova i neka druga pitanja biti će prikazani u ovome radu. Osim temeljnih pitanja koje proučava osobni identitet biti će prikazane i teorije koje postoje, tako se spominje animalizam, konstitucionalizam (constitution), teorija prema kojoj smo prostorni dijelovi životinje poput mozga ili njegovih dijelova, vremenski dijelovi životinja ili skupa/snopa percepcija, teorija prema kojoj smo duše i nematerijalne supstance i na kraju teorija prema kojoj ne postojimo- *nihilizam*.

Ključne riječi: osobni identitet, pitanja vezana za osobni identitet, animalizam, materijalna tvar, brain view, vremenski dijelovi, duše, nihilizam, konstitucionalizam, perspektiva prvog lica.

1. Uvod

Ako se pogledamo u ogledalo, možemo se zapitati što vidimo kada pogledamo svoj odraz u ogledalu. Vidimo li nešto materijalno? Očigledno je da možemo reći da smo napravljeni od materije jer ne vidimo ništa što nije materijalno; tj. ne vidimo nematerijalno. Dakle, napravljeni smo od materije, ali ne možemo tako lako donijeti ovakav zaključak, zato jer je moguće da postoji neki nazovimo to „tajni sastojak“. Njega ne vidimo u ogledalu, ali još uvijek vidimo svoje tijelo. Ova teorija naziva se *materijalizmom*.¹

Ovo otvara pitanje što smo mi točno. Mogući odgovori su da smo *životinje*, tj. biološki organizmi, glavni razlog zašto se ovo može tvrditi je jer smo sačinjeni od materije i zbog toga možemo reći da smo životinje. Animal body, samo(tijelo u obliku životinje) nije nužno da bi se moglo reći da je netko životinja. Dakle, mi smo materijalne stvari koje su napravljene od iste materije kao što je napravljeno naše životinjsko tijelo. Ako smo životinje, onda nismo dijelovi životinja jer nemamo nematerijalne supstance, moguće je da smo skup percepcija ili bilo što drugo. Hume je napisao vrlo utjecajnu knjigu „*Traktat o ljudskoj prirodi*“ (Hume 1978). Olson je u svojoj knjizi naveo Humeovo shvaćanje: „Svatko je od nas snop ili skup različitih percepcija, koje nadvladavaju jedna drugu s nezamislivom brzinom, i u stalnom su toku i pokretu.“ (Olson, 2007: 7). Time je htio reći da mi nismo napravljeni od materije u potpunosti, nego su naša tijela napravljena od materije, a mi smo napravljeni od percepcije (mentalnih stanja i zbivanja).

Neki filozofi pak smatraju da smo mi *nematerijalne supstance*, tj. da smo bez dijelova. Nismo napravljeni od materije, percepcija ili bilo čega drugoga. Ukoliko se netko složi s ovim gledištem da nije materijalna supstanca, onda je očito da nije niti životinja, a niti dijelovi životinje. Svatko od nas je složeni objekt koji je sačinjen od nematerijalne substance i tjelesnog(opipljivog) organizma.

Ne postoji dovoljno dobar odgovor na pitanje što su točno ljudi te kako definirati x-koji označava ljude. Tvrdnja da smo ljudi, ne govori ništa o metafizičkoj prirodi, tipa jesmo li materijalni ili nematerijalni, apstraktni ili konkretni.

¹ Olson 2007, str. 3-4.

Osim navedenih gledišta, postoji i ono prema kojemu ništa ne postoji, ne postoji nešto kao „ti“, „ja“, ne postoji supstanca, ovo gledište naziva se *nihilizam*. Teško je navesti razloge zašto bi trebali vjerovati u naše nepostojanje, ako imamo i previše dokaza koji upućuju na to da postojimo, a to će biti prikazano u jednom od poglavlja mog rada. Svaka od navedenih teorija susreće se i s kritikama koje će biti prikazane. Organizam ima osnovu metafizičke prirode samim time što je organizam, to je npr. priroda koju dijeli s drvećem i životinjama. Čini se manje vjerojatnim da neki organizam ima istu osnovu metafizičke prirode (basic metaphysical nature) kao bogovi ili anđeli. Kada govori o osnovi metafizičke prirode kod ljudi, misli striktno na ljudska bića, npr. kad pogledate svog prijatelja, ono što vidite je ljudsko biće, tj. human animal koja se kreće, priča, spava, znači, to ljudsko biće opaža svijet kroz organe ljudske životinje. Može se reći da je to životinja s ljudskim tijelom. Ono što je bitno spomenuti je nečiji odraz u ogledalu, tako bi prema animalistima ono što vidim u ogledalu bila životinja s ljudskim tijelom.

Budući da cijelo vrijeme koristim zamjenicu „mi“, treba objasniti na što ona referira, nekad se odnosi na fizičku osobu (nas), nekad na naše misli. Tim pitanjima se bavi *lingvistički dualizam*. Tako u rečenici: „Ja Sara Feldšar, autorica sam ovoga završnoga rada.“, referira na mene kao osobu. Ovo gledište ne govori točno koja vrsta stvari treba biti „nečija misao“ ili „nečije tijelo“, ali može se zaključiti da je um nositelj mentalnih svojstava; npr. inteligencija, a da je tijelo nositelj fizičkih svojstava; kao što su visina i težina. Treba napomenuti da um nema fizičkih svojstava, kao što ni tijelo nema mentalnih svojstava. Primjerice, kada se kaže „ja“ i odnosi u mentalnom smislu, onda se na taj „ja“, ne odnose fizička svojstva; tj. taj „ja“ nema visine ili težine. Ali ne misle svi tako, Olson u svojoj knjizi navodi shvaćanje Anscombe, o poimanju referencije, tj. upotrebi osobnih zamjenica. Prema njoj: „U rečenici Ja šetam. „ja“ se ne odnosi na subjekt na riječ na koju zapravo referira jer to ne znači da osoba postoji.“ (Olson, 2007: 11).

2. Temeljna pitanja i odgovori

Još od vremena Locka 3 su temeljna pitanja o kojima se diskutiralo o osobnom identitetu, a još su uvijek tema mnogobrojnih rasprava. To su pitanje postojanja (persistence question), evidence question (dokazno pitanje) i personhood question (pitanje osobnosti).

Prvo je *persistence question/pitanje postojanja*- Ovo je jedno od najbitnijih pitanja o osobnom identitetu, a povezano je i sa referencijom. Što je potrebno da bi osoba postojala kroz vremena? Što određuje je li netko prošlo ili buduće biće? Ovo se često naziva pitanje osobnog

identiteta kroz vrijeme, često je povezano i s time postojimo li mi nakon što umremo. Kao primjer bi mogao poslužiti da kada osoba umre postoji osoba koja je slična osobi koja je umrla, ovo dovodi u pitanje što te dvije osobe razlikuje. Pitanje bi tada glasilo: „Ako osoba x postoji u jednom vremenu a osoba y u drugom vremenu pod kojim okolnostima se čini da je $x=y$?“ (Olson, The Stanford Encyclopedia of Philosophy). Ovdje se zaključuje da se prvotno radi o dvije osobe koje pod određenim okolnostima postaju jedna. Moguće je reći da je riječ o jednoj osobi samo, ako bi se y mogao sjetiti onoga što se dogodilo x, to se naziva *teorijasjećanja*. Kao primjer riješavanja ovakvih situacija gdje je riječ o biću koje je u psihološkom kontinuitetu s drugom osobom, navodi se „*nonbranching*“. Ta osoba je identična s tim prošlim i budućim bićem koje je psih. kontinuirano s njom. Takvo gledište naziva *sekonzervativan psihološki-kontinuitet*²

Drugo je *evidence question/ dokazno pitanje*- Kako znamo tko je tko? Za ovo pitanje jako su bitna 2 kriterija: *sjećanjeprve osobe* i *fizički kontinuitet*. Prilikom tvrdnje da je netko osoba, dovoljno je samo da se osoba sjeća nekih od radnja. Drugi izvor je „*fizički kontinuitet*“; ako osoba koja je to napravila izgleda nalik na osobu s kojom se uspoređuje, osim toga ta osoba treba biti u prostorno-vremenskom kontinuitetu s drugom osobom.

A treće pitanje je *personhood question- pitanje osobnosti*- Što je potrebno da bismo bili osoba u odnosu na nonperson/neosobu? Što to mi (ljudi) imamo, a nonperson nemaju? Olson navodi Lockeovo definiciju osobe: „Inteligentno biće koje može misliti, koje ima svoje razloge, može sebe smatrati osobom, koja isto misli u različitim vremenima i mjestima.“ (Olson, 2007: 16). Iz ovoga se ne može puno toga saznati o osobi, osim da je nužno da je inteligentno biće, dake da ima razum. Kasnije ću prikazati razmišljanja nekih filozofa o tome što smo mi.

Postoje tri glavna odgovora na pitanje postojanja: gledište psihološkog kontinuiteta, brute-physical view, (grubo-fizičko gledište) i antikriterijalizam.³ Najpopularnije je gledište psihološkog kontinuiteta koje ću detaljnije iznijeti. Olson navodi da: „To što postojimo zahvaljujući nekoj vrsti psihološkog kontinuiteta je jedna od kritika usmjerena na animalizam.(..) broj ljudi za koje mislimo da postoje jednak je broju racionalnih bića.“ (Olson, 2007: 40). Problemi s kojima se gledište psihološkog kontinuiteta susreće je npr. transplatacija mozga iz jedne osobe u drugu, embrij za kojeg se ne zna hoće li kasnije postati osoba, osoba koja boluje od Alzheimerove bolesti. Ako se pogleda primjer s transplatacijom mozga, gdje netko transplataira vaš mozak u nečiju glavu, ispada da je ta osoba postala vi jer je poprimila vaša sjećanja, ali nije bez obzira što ima prisutan psih.kontinuitet između donora i

² Olson 2007, str. 17-18. i <https://plato.stanford.edu/entries/identity-personal/> posjećeno 28.7.2019.

³<https://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=identity-personal> posjećeno 27.7.2019.

osobe u čiju glavu se mozak presađuje. Osoba koja boluje od Alzheimerove bolesti izgleda da nije ista osoba jer ne posjeduje kriterij sjećanja, tako da je riječ o numerički različitim osobama prema psih.kontinuitetu. Gledište psihološkog kontinuiteta se kosi sa stvarima koje se sa sigurnošću mogu tvrdit poput toga da će se iz embrija razviti ljudska osoba.

Prema *brute physical view* „ti“ si to prošlo ili buduće biće koje ima tvoje tijelo ili je biološki organizam poput tebe. Primjerice, u slučaju transplatacije mozga u tuđu glavu, radi se o 2 bića (osoba koja ima „tvoj mozak“ i prazna glava). Prema *psihološkom kontinuitetu* vjeruje se da je psih. kontinuitet dovoljan za postojanje i prema njima si „ti“ osoba koja je dobila taj mozak, a prema *brute physical view* „ti“ si prazna glava.

3. Teorije

3.1. Animalizam

Prvo će biti prikazana jedna od mnogobrojnih teorija koje govore što smo mi zapravo. Prema ovom gledištu mi smo životinje, biološki organizmi, pripadnici vrste *Homo sapiens*. Ova teorija naziva se *animalizam*.⁴ A ime joj je dodijelio Snowdon. Vrlo je bitna za raspravu o osobnom identitetu. Teoretičari koji su zastupali animalizam su: Carter, Ayers, Snowdon, van Inwagen, Hoffman i Rosenkrantz i Merricks. Ukoliko se ova teorija krene dublje razmatrati, vidi se da i nije skroz jednostavna i često se susreće s kritikama.

(1) „Mi smo životinje.“ Iz ove premise, može se puno toga saznati.⁵

Riječ „mi“ referira na ljudsku osobu, tebe, mene, osobu koja ovo čita. Ako smo životinje, onda imamo i (animal body) tijelo životinje te to dvoje dolazi u relaciju. Ovo ne znači da su svi „ljudi“ životinje. Iz ovoga se može zaključiti da nečije bitstvo životinje je dio nečijeg bitstva osobe. Prema definiciji, ako su „ljudi“ , životinje, slijedi da smo „mi“ životinje, budući da smo ljudi. Olson navodi da animalizam zapravo govori, da je svatko od nas numerički identičan sa životinjom.⁶ Dakle taj organizam i životinja su jedno te isto, nije riječ o dva organizma ili dvije životinje jer su organizam i životinja u potpunosti jednaki. Bitno je naglasiti da riječ „životinja“ označava biološki organizam. Prema Olsonu „Animalizam govori da smo mi životinje, a ne da su ljudi općenito životinje; to je kompatibilno s postojanjem ljudi koji nisu životinje (bogovi ili anđeli) i životinjama- čak i ljudskim

⁴ Olson 2007, str.23-24.

⁵<https://plato.stanford.edu/entries/animalism/> posjećeno 28.7.2019.

⁶ Olson 2007, str.24.

životinjama-koje nisu ljudi⁷To se može logički zapisati u ovom obliku: (1")
 $\square(\forall x)(x \text{ je ljudska osoba}) \rightarrow x \text{ je životinja.}^8$

Teza govori; nužno je da za bilo koji objekt x, ako je x ljudska osoba, onda je x životinja, tj. nužno je da su ljudske osobe životinje. To što smo „životinje“, znači da smo identični s tijelom. Dakle, nebitno radi li se o tijelu osobe ili tijelu ljudske osobe, nitko od nas ne bi mogao imati neživotinjsko tijelo. Tijelo i osoba su u relaciji, nužni su da bi se moglo pričati o animalizmu.

„Životinju“ se može definirati kao biološki organizam, koji pripadaskupini u kojoj su bakterije, gljive, protisti. Olson pak smatra da životinje imaju istu metafizičku prirodu kao i drugi biološki organizmi. Prema njemu su organizmi konkretne partikularije koje postoje kroz vrijeme i sačinjene su u potpunosti od materije.⁹ No postoji i drugo mišljenje, koje zastupa Descartes. Prema njemu: „Ljudi su sačinjeni od nematerijalne tvari, ta tvar je nužna za racionalno razmišljanje.“ (Olson 2007: 27).

Ovo otvara pitanje po čemu se organizmi razlikuju od materijalnih tvari. Organizmi su živi, u biološkom smislu živi. Olson navodi kako to opisuje Locke: „život u organizmu je kao biološki proces koji održava složenu unutarnju građu organizma.“ (Olson 2007: 28). Da bi organizam opstao kroz vrijeme, potrebno je da postoji i da živi. Olson je također razmatrao da onda ne postoji tako nešto kao mrtvi organizam jer nešto ne može u jednom trenutku biti živo, a u drugom umrijeti.¹⁰

Održiva tvrdnja za animalizam, čini se ona koju Olson navodi, a to je da smo mi „životinje“ jer što god „mi“ radili, to će raditi i životinje. Tako npr. kada osoba spava, jede, priča, sve to će raditi i životinja. Kada se pogledate u ogledalo, ono što vidite je životinja koja izgleda poput vas(osobe, mene). Ova njegova tvrdnja ide u prilog animalizmu.¹¹

Standardni argument za animalizam o kojemu se puno puta raspravljalo prema Olsonu se naziva „argument mišljenja kod životinja“. (thinking animal problem)¹²Drugi filozofi ga nazivaju „previše umova“ ; Shoemaker 1999, (two lives objection) dva živa; Campbell 2006 i (too many thinkers problem)problem previše mislilaca.

Ovaj argument se prikazuje pomoću sljedećih premisa:

(P1) U tvojoj stolici, trenutno sjedi ljudska životinja (human animal).

⁷Olson 2007, str.24.

⁸<https://plato.stanford.edu/entries/animalism/> 28.7.2019.

⁹ Olson 2007, str. 27-28.

¹⁰ Olson 2007, str.29.

¹¹ Olson 2007, str.23.

¹² Olson 2007, str.29-34.

(P2) Ljudska životinja, koja sjedi u tvojoj stolici, misli.

(P3) Ti si biće koje sjedi u stolici i misli.

(Z) Iz toga slijedi, ljudska životinja koja sjedi u tvojoj stolici si ti. (Blatti, Stanford Encyclopedia of Philosophy)

Probati ću analizirati sljedeće premise i iznijeti stajališta drugih filozofa koji su pokušali objasniti zašto neke od premisa treba odbaciti. Gledajući (P2) Ljudska životinja, koja sjedi u tvojoj stolici, misli. *Prema eliminativnom materijalizmu* (radikalna tvrdnja prema kojoj su neka naša zdravorazumska razumijevanja pogrešna, prema e.m. takvo nešto kao mišljenje ne postoji) ljudske životinje ne mogu misliti, a razlog je taj što imaju drugačija svojstva. Neki pak smatraju da životinje ne mogu misliti zato što su prevelike. Pravi mislioc je mozak ili njegovi dijelovi.¹³Nadalje, ako se razmotri premissa (P3) Ti si biće koje sjedi u stolici i misli., dovodi do dvosmislenosti, s time se složio i Baker, koji smatra da ovu premisu treba odbaciti jer onda to otvara pitanje, tko je osoba koja sjedi u stolici. Noonantakođer priča o dvosmislenosti u premisama. Kada se koriste osobne zamjenice kao u ovom slučaju „ti“, one mogu referirati samo na osobu, zbog toga ih i zovemo osobnim zamjenicama, ne mogu nikako referirati na životinju. Treba naglasiti da Noonan ne poriče da ljudska životinja može misliti u prvome licu, ali kada životinja izgovara „ja“, ta misao ili izreka ne odnose se na životinju koja misli tu misao, nego na osobu s kojom ta životinja dijeli svoje misli. Iz toga se zaključuje da se riječi ne odnose uvijek na biće koje ih izgovara ili misli. Shoemaker pak navodi zanimljivo objašnjenje, prema njemu životinja ne može misliti zbog toga što imaju pogrešne uvjete identiteta. Shoemaker smatra da: „Ono što fali životinjama su mentalna svojstva i zbog toga one ne mogu misliti. (Olson, 2007: 33). Ali Lewis se ne bi s time složio. Njegova temeljna ideja je: „Gdje god postoje dva bića koja misle, a da su u relaciji kao što smo „mi“ u relaciji s našim životinjskim tijelom, gledamo ih kao jedno.“ (Olson, 2007: 34-35). Tako da prema njemu su ove premise točne i ne vidi nikakvu dvosmislenosti u njima.

Velik dio rasprave usredotočen je upravo na ovaj problem. Animalizam također nailazi i na probleme, mnogi ga ne prihvaćaju i smatraju ga nepopularnim. Stoga argumenti koji govore protiv animalizma prikazani su u sljedećim premisama: nema ljudske životinje, ljudske životinje ne mogu misliti nisi sam.

Diskutirajući o problemu životinje koja sjedi u „vašoj stolici“, dolazi se do premisa koje govore o tome da ljudska životinja ne može misliti.

¹³ Olson 2007, str.32-33.

(P1) Ljudska životinja koja sjedi u tvojoj stolici je samo tvoje tijelo.

(P2) Tvoje tijelo ne može čitati ili misliti o filozofiji.

(P3) Ti si nematerijalan.

(Z) Ti si nematerijalna tvar koja je drugačija od tvog tijela. (Blatti, Stanford Encyclopedia of Philosophy).

Kao glavna osnova za pobijanje animalizma navodi se (P2).¹⁴

Još jedan značaj argument koji govori protiv animalizma je da mi postojimo zahvaljujući psihološkom kontinuitetu, ali ukoliko se ovaj argument bolje razmotri, vidi se da i nije tako. Svatko od nas počinje kao zametak i za to nije potreban nikakav psihološki kontinuitet, kao što ne postoji nikakva povezanost između psihološkog kontinuiteta i ljudske životinje. Ukoliko je potrebna ikakva vrsta psihološkog kontinuiteta za nečije postojanje, onda je tvoje „životinjsko tijelo“ postojalo prije tebe i moglo je živjeti bez tebe, ali to je nemoguće. Ništa nije moglo postojati prije nego što je nešto postojalo, prema tome slijedi da ti nisi životinja. Dobro znan je i primjer s transplatacijom mozga. Ako zamislite da netko stavi vaš mozak u nečiju tuđu glavu, ta osoba bi dobila sva vaša vjerovanja i imao bi ista mentalna svojstva kao što ste vi imali. Prazna glava u koju su transplatacijom presadili vaš mozak je živi ljudski organizam. Ovdje dolazi do toga da se priča o 2 ljudske životinje; jedna koja je izgubila mozak i druga u čiju glavu je presađen mozak. Ali ni jedna životinja se ne može prebaciti iz jedne glave u drugu, bez obzira na psihološki kontinuitet koji je prisutan između mozga donora i primaoca, oni nisu ista životinja. Iz toga proizlazi da vi niste ta životinja. Olson to lijepo objašnjava „Nitko nikada nije ni s kim drugim u psihološkom kontinuitetu, osim sa samim sobom.“¹⁵ Zbog toga se može lako zaključiti da onaj koji transplatacijom dobije vaš mozak, neće biti vi.

Ukoliko je ova teorija održiva, život nas ljudi ne bi se uvelike razlikovao od životinjskog; tj. kitova, ptica i ostalih životinja. Animalizam otvara mnogobrojna pitanja, a na nama samima je izbor hoćemo li ga prihvatiti ili ne.

3.2 Sastav; građa

Nadovezujući se na animalizam, može se reći da se ljudi razlikuju od životinja u postojanju, ali osim što se razlikuju, ljudi su napravljeni od iste materije kao neke životinje, druga poznata teorija je da smo „mi-ljudi“ *materijalne tvari*. Gledište prema kojemu se kvalitativno različite stvari mogu materijalno podudarati naziva se *konstitucionalizam ili*

¹⁴<https://plato.stanford.edu/entries/animalism/> posjećeno 28.7.2019.

¹⁵ Olson 2007, str.40-43

metafizika sastava. Sam naziv ove teorije bi trebao upućivati na to, da kada god se dvije stvari podudaraju u materiji, jedna od njih bi trebala konstituirati drugu.¹⁶Kao najpoznatiji primjer za ovu teoriju se navodi zagonetka kipa i gline te relacija između njih dvoje. Prema ovoj teoriji glina i kip dijele mnoga zajednička svojstva poput oblika, boje. Stajališta se razlikuju od filozofa do filozofa, tako neki inzistiraju na tome da je sastav identitet, a razlog je taj što različiti materijalni predmeti ne mogu zauzimati isto mjesto u isto vrijeme. Drugi se ne bi s time složili, te smatraju da identitet nije sastav, zato što se glina i kip razlikuju u važnim aspektima. Na sljedećim primjerima biti će prikazano nekoliko zagonetki i glavni problemi s kojima se susreću.

Prva zagonetka je *paradoks dužnika*, kao što i sam naziv zagonetke govori riječ je o dužniku, ali snalažljivome. Svaki puta kada mu netko pristupi, on im postavlja zagonetke te tako navodi, ako se doda kamen šljunka zbirci, to više nije isti broj. Isto tako, ako se malo materije doda dijelu materije, to više nije ista cjelina. Dužnik smatra da je čovjek materijalni predmet, čija se materija neprestano mijenja te dolazi do zaključka da on nije ista osoba koja je nastala dugovanjem te da zbog toga nije odgovoran za plaćanje. Tada dolazi do sukoba između zajmodavca i dužnika te zajmodavac udara dužnika, ali zajmodavac ističe da nije odgovoran za napad. Razlog zašto je to tako, su materijalne promjene koje su se dogodile te zbog toga dužnikova krivnja više nije prisutna. To se navodi pomoću premisa; Čovjek koji je preuzeo dug sastojao se od jednog dijela materije M1, a čovjek kojemu se došlo naplatiti sastoji se od drugog dijela materije M2. Ukoliko se prihvati tvrdnja da je sastav identitet, dužnikovo obrazloženje da čovjek koji se obraća da naplati nije čovjek koji duguje je razumno. Ova verzija argumenta pokazuje da se ne radi o istim osobama jer se njihova materija promijenila te da ljudske osobe ne bi mogle preživjeti dodavanje novih dijelova.

Druga zagonetka je o *Dionu i Theonu*- Dion je normalno ljudsko biće, a Theon je veliki dio Diona koji se sastoji od svega, osim Dionove desne noge. Pod pretpostavkom da je desna noga uklonjena, Theon preživljava operaciju jer njegovi dijelovi ostaju potpuno nepromijenjeni. U ovome slučaju čini se da Dion nije preživio operaciju (gubitak stopala) zato što bi u protivnom imali dvije osobe na istom mjestu u isto vrijeme. Ovaj argument pokazuje da ljudske osobe ne mogu preživjeti gubitak bilo kojega sastavnoga dijela. Ovdje je došlo do promjene i u formi i u materiji.

Dobro znana zagonetka je *Tezejev brod*, a govori o tome kako su se brodske daske s vremenom trošile i postepeno mijenjale. Tezejev brod je slovio za jednog od najpoznatijih

¹⁶ Olson 2007, str.48-50.

primjera u filozofiji zbog toga što su neki filozofi tvrdili da brod ostaje isti, iako mu mijenjamo dijelove, a drugi su pak tvrdili da nije isti. Thomas Hobbes je pretpostavio da je čuvar prikupio originalne daske nakon što su ih uklonili s broda i kasnije ih sastavio po originalnoj verziji. Tu je već riječ o dva broda, jedan koji je izložen u Ateni i drugi koji je u posjedu čuvara. Ovo otvara pitanje gdje je poznati Tezejev brod, neki od mogućih odgovora su da je u muzeju, budući da brodovi mogu preživjeti kompletnu zamjenu dijelova pod uvjetom da je zamjena postupna. Ukoliko se oba odgovora prihvate, ovo dovodi do toga da se Tezejev brod nalazi na 2 mjesta odjednom. Zaključuje se da zapravo postoje 2 Tezejeva broda, koja su zauzimala isto mjesto u isto vrijeme. Iz toga proizlazi da jedan brod ustraje u funkciji broda, zanemarujući promjene u materiji; tj. daske, dok drugi ustraje tijekom vremena s obzirom na njegovu materiju. Može se tvrditi da su oba broda sačuvala svoj identitet u vremenu s izvornim brodom.

Posljednja *zagonetka je o kipu i glini*, a govori o tome da se kipovi razlikuju od dijelova materije od koje su napravljeni. Ukoliko se pretpostavi da u ponedjeljak kipar kupi neformirani grumen gline kojeg naziva „grumen“, a već u utorak umjetnik isklesa glinu u obliku biblijskog kralja Davida i nazove svoj kip „David“. Iz toga proizlazi da je u umjetnikovim rukama jedan predmet, dakle David je grumen. Tu se pojavljuje problem jer se čini da se David i grumen razlikuju u aspektima. Tako npr. po svojim vremenskim svojstvima (grumen je postojao u ponedjeljak, ali David nije), po uvjetima postojanosti, npr. ukoliko se uništi Davidov kip, on to neće „preživjeti“ dok grumen može preživjeti uništenje (uvjetima pod kojima bi trebali nastaviti svoje postojanje ili ne) i još se razlikuju u vrsti; npr. grumen je puka glina, a David je kip. Zaključuje se, ako se David i grumen razlikuju u samo jednome aspektu, nisu ista stvar. Slijedom je toga zaključeno da kipar drži 2 materijalna predmeta: kip i grumen gline. Ovdje dolazi do promjene u formi.¹⁷

Ove sve zagonetke predstavljaju isti problem, a iz njih se zaključuje da započinju s jednim predmetom, a zatim se taj predmet razdvaja na njegovu materiju i oblik, tako da svaka od navedenih zagonetki dobiva svoje ime. Kod svake zagonetke dolazi do podudarnosti u objektima te promjene i to ne samo u materiji, nego i u obliku. Naposljetku zaključuje se da je nemoguće izvršiti jednu promjenu bez druge promjene jer u stvari riječ je samo o jednome predmetu. Zastupnici *constitution viewa* su: Baker, Chappel, Johnston, Lowe, Pollock, Shoemaker. Proučavajući zagonetku proizlazi da grumen i kip nisu potpuno identični. Problemi s kojima se susreće ova teorija su: 1.) Da 2 materijalna predmeta postoje na istom

¹⁷<https://plato.stanford.edu/entries/material-constitution/> posjećeno 20.8.2019. i Olson 2007, str.55-57.

mjestu u isto vrijeme. Kao primjer se navodi baš kao što ceste postoje u različitim vremenima i imaju određene prostorne dijelove, tako je moguće da imaju i vremenske, zato se može zaključiti da 2 moguća predmeta postoje u vremenu, osim toga dijele istu materiju. Skeptici se protive ovome te kao protuargument navode da osoba proba proći kroz zid pa da to dokaže. Teoretičari vremenskih dijelovaza ovo bi rekli da je riječ o jednom predmetu. 2.) 2 predmeta su napravljena od istih dijelova, a teoretičari vremenskih dijelova to poriču, tako što kažu da su sastavljeni samo od nekih dijelova. Olson to u svojoj knjizi objašnjava :

Grumen ima vremenske dijelove koji se ne poklapaju s dijelovima kipa (poput dijela u obliku kocke na kojemu se nalazi kip). Ukoliko bi kip i grumen imali sve jednake dijelove, onda bi se moglo reći da su oni jedno te isto i da su jednaki. (Olson 2007: 58-59).

3.) Identična osnova; temelj za dijelove. Vremenski teoretičari smatraju da se relevantni predmeti razlikuju u vrsti. 4.) Neobjašnjiva podudarnost između pojmova u našem jeziku i vrste predmeta u svijetu.

Prema konstitucionizmu jedva stvar može „tvoriti“ drugu, tako npr. iz grumena gline nastaje kip pa se kaže da ga glina konstituira. Olson objašnjava: „Dvije stvari ne mogu konstruirati, tvoriti jedna drugu i ništa ne može konstruirati sebe samoga.“¹⁸ Ovo dovodi do dobro znanog problema „thinking animal problem“. Prema konstitucionalizmu nismo identični s našim životinjskim tijelom. Problem na koji nailaze je taj što ne mogu reći da ljudska životinja ne postoji jer prema njima nastao osoba je nastala od životinje. Olson navodi da bi protivnici ovog gledišta mogli taj problem riješiti tako što: „Životinje ne postoje, sastavljeni smo od grumena mesa i mase materije.“¹⁹

3.3 Mozak

Olson objašnjava da teorija prema kojoj su ljudi mozgovi ili nešto poput mozga; njegovi dijelovi ili možda cijeli živčani sustav naziva se („brain view“) ili teorija mozga; uma. Tako smatra da su ljudi prema ovom gledištu identični sa svojim mozgom. Kao primjer navodi da to podrazumijeva da je „čovjek“ visok 4cm i težak najmanje 3kg, stoga ni ne čudi zašto ova teorija ima malo sljedbenika. Ovu teoriju mogli bi prihvatiti samo filozofi jer je običnim ljudima neshvatljiva. Zagovornici ove teorije su Pucceti, Hudson i Tye. Kao što sam Olson navodi, svatko od njih opet ima drugačije poimanje ove teorije, tako Pucceti smatra da je

¹⁸ Olson 2007, str. 50.

¹⁹ Olson 2007, str. 60. „we coincide with lumps of flesh or masses of matter instead“

svatko od nas (ljudi) moždana hemisfera, Hudson da su ljudi vremenski dijelovi mozga, Tye da su ljudi mozak, Tye svoju osnovu za ovakvo stajalište pronalazi kod Nagela.²⁰

Kao dobar razlog zašto prihvatiti ovu teoriju Olson navodi: „Ljudi mogu preživjeti gubitak svega, osim mozga, npr. gubitak prsta, noge ili nečega drugoga.“ (Olson 2007: 77). Ovo se čini dosta prihvatljivim kao argument iz razloga što je zaista tako jer ukoliko se uništi mozak i čovjek je uništen. Točnije čovjek može biti složen od golog mozga, ali ne može samo tako preživjeti, nego uz pomoć aparata koji ga održavaju na životu. Primjerice osoba koja je doživjela kliničku smrt, njezin mozak ima sjećanja, zbog kojega neke osobe mogu govoriti da postoji život nakon smrti. Ta osoba je preživjela iz razloga što je njezin mozak bio u funkciji, doduše uz pomoć aparata koji su osobu održavali na životu. Zbog toga se čini prihvatljivim reći da čovjek ne može ni na trenutak preživjeti bez mozga.

Najbolji argument koji podržava ovu teoriju je da bi ona mogla biti odgovor na misaono-životinjski problem. Također pri tome se ne misli da životinje imaju mozak kao ljudi i da misle kao ljudi, nego samo da mogu razmišljati. Ovo se naziva *problem razmišljanja kod mozga* ili („thinking brain problem“)²¹

Prema Olsonu neki filozofi koji prihvaćaju teoriju prema kojoj su ljudi mozgovi, govore, ukoliko bilo koja materijalna tvar misli, onda je to mozak. Mozak je organ koji proizvodi misli i njegova funkcija je slična onoj koju ima srce kada pumpa krv. Kada se kaže da mozak misli, onda se prikazuje da sve što je veće od njega misli u izvedenom smislu, tj. da sve što je veće ima određena svojstva poput toga da razmišlja.²² Do ovog zaključka Olson dolazi pomoću par premisa:

- (1) Postoji nekakva stvar poput mog mozga.
- (2) Moj mozak misli moje misli u najstrožem smislu.
- (3) Ako moj mozak misli moje misli u najstrožem smislu, onda bi bilo što drugo, što misli moje misli to isključivo u derivativnom smislu imanja djela koje misli u najstrožem obliku.
- (4) Ako itko misli moje misli u najstrožem smislu, to sam onda ja.²³ (Olson 2007: 79).

Iz ovoga proizlazi da sam „ja“ mozak. Svi oni koji se protive ovoj teoriji, brane svoje mišljenje, tako što negiraju neku od navedenih premisa. Tako u premisi broj 3., može se reći da ukoliko neki ne prihvate stajalište da su ljudi mozgovi ili nešto poput mozga, onda bi se moglo reći da oni smatraju da je čovjek jedno od barem dva bića koja razmišljaju (mozak i

²⁰ Olson 2007, str. 76.-77.

²¹ Olson 2007, str. 78.

²² Olson 2007, str.78-79.

²³ Za 3 premisu: If my brain thinks my thoughts in the strictest sense, then anything else that thinks my thoughts does so only in the derivative sense of having a part that thinks in the strictest sense.

čovjek). Ovo gledište (thinking brain view) predstavlja problem za brain view jer niti pokazuje da smo mi mozgovi, a niti odbacuje to. Kao što je već navedeno, oni koji žele pobiti gledište da smo mi mozak većinom će negirati jednu od navedenih premisa. Olson navodi da zato u premisi broj 2 upotrebljavaju suprotnost, a kao primjer navodi se metafora s očima. Olson to navodi rečenicom: „Oči se koriste da bi se njima vidjelo, ali mozak ne misli više nego što čovjekove oči vide.“ (Olson 2007: 80-81). Ovo se navodi kao argument protiv gledišta da su ljudi „mozak“.

Olson objašnjava da neki govore da je razmišljanje biološko svojstvo koje imaju samo organizmi. Shoemaker ne dijeli takvo mišljenje, prema njemu: „Razmišljanje pripada prirodi mentalnih stanja koja biološki organizmi ne mogu imati.“ (Olson 2007: 71). Dakle, prema njemu mozak nije organ i zbog toga ne može misliti.

Kao i svaka teorija i ova nailazi na probleme, a Olson navodi tri problema: 1.) mozak se ne može samo tako premjestiti s jednog mjesta na drugo i to prijenosom informacija, 2.) mozak ne može u potpunosti postati anorganski, 3.) mozak može nastaviti postojati nakon smrti organizma kojemu pripada. Shoemaker navodi primjer stroja za prijenos koji kopira informacije u tuđi mozak, ali pri tome se briše originalan sadržaj mozga, dakle ne može se samo tako zamijeniti novim mozgom. Neki se ne slažu s time te se kao protuargument navodi da se mozak „premješta“ iz jedne glave u drugu. Prilikom premještanja mozga kod transfera se razlikuju 3 mozga: mozak koji putuje, mozak donora i mozak primaoca. Baker i Unger su došli do zaključka koji se ne slaže s tvrdnjom (2.) da mozak ne može u potpunosti postati anorganski jer ako je nastalo biće nastavilo razmišljati kao „ti“ (čovjek), onda se zaključuje da imaš sve više anorganskih stvari i dok u potpunosti ne postaneš takav. Ali kao što Olson navodi, to se čini doista čudnim da mozak odjednom postane anorganski. I posljednji je 3.), a kao primjer se navodi Einsteinov mozak, Einsteinov mozak je čuvan u staklenci u Kansasu, a ova fraza referira na mozak koji je nekada bio u njegovoj glavi. Zaključuje se da je stvar koja je bila u staklenci sam Einstein. Kao protuargument na Einsteinov mozak se navodi da nije funkcionalan mozak, zbog toga što više nije u funkciji i osobe nema te stoga mozak u staklenci nije Einsteinov.²⁴

Ukoliko se prihvati tvrdnja da smo „morgovi“, jedini valjani razlog je taj da je on organ ljudskih misli. Ovo stajalište se temelji na principu da je netko dio mislioca, samo tada kada je direktno uključen u njegovo razmišljanje. Stvari koje su veće od mozga nisu uključene u razmišljanje. Ova teorija se naziva (thinking-subject minimalism) *predmet razmišljanja*

²⁴ Olson 2007, str.84-87.

minimalizma.²⁵ Važno je da ova teorija ne govori koje biće misli naše misli. Tako da relacija između „mene“ i mojih misli ne postoji, točnije kada se kaže da ja razmišljam, ne misli se da je mozak subjekt mojih misli.

Nema dovoljno razloga zašto bi se prihvatilo teoriju prema kojoj su ljudi mozgovi ili nešto sačinjeno od njegovih dijelova, ali jedini mogući se čini, ideja da je naš mozak pravi mislioc naših misli. Čovjek zaista ne može preživjeti, ukoliko bi mu se uklonio mozak, ovo je ono što ide u prilog ovoj teoriji. Izgleda da bi ova teorija mogla riješiti *thinking brain problem* jer nemoguće je da nešto veće od našeg mozga misli kad znamo da je mozak organ koji „poizvodi“ naše misli, a razmišljanje je proces koji samo organizam može imati. Razlog zašto je to tako je jer je mozak direktno uključen u razmišljanje. Ova teorija nema puno sljedbenika, vjerojatno zato što je pomalo čudna zbog argumenata koji su izloženi.

3.4. Vremenski dijelovi

Materijalni predmeti, npr. ljudi zauzimaju različite prostorne dijelove na različitim mjestima. Dakle stvari imaju različite dijelove, prostorne i vremenske. Kao primjer se navodi da je moguće nalaziti se na 2 mjesta istovremeno, npr. blizu poda i 2m u zraku. Razlog zašto je to tako je, blizu poda- vaša stopala su blizu poda, a 2m u zraku ste jer je vaša glava u zraku. Ovdje je riječ o *prostornim dijelovima*, oni omogućavaju da osoba, stvar, bude na nekoliko različitih mjesta, a da ima različita svojstva. Ovakve činjenice o prostornim dijelovima objašnjavaju osnovne značajke o načinu na koji stvari i ljudi zauzimaju prostor. Ljudi i stvari, osim što zauzimaju prostor, postoje i u vremenu; tj. zauzimaju i vrijeme. Olson navodi da: „Neki filozofi misle da smo mi u relaciji s vremenom, na isti način na koji smo u relaciji s prostorom. Imaš mjesto u vremenu, baš kao što imaš mjesto u prostoru.“(Olson 2007: 100).Postojali ste jučer, postojat ćete i sutra. Kao što netko može imati različita svojstva na različitim mjestima, tako može imati i u različito vrijeme, npr. jučer niste znali što su vremenski dijelovi, nakon što pročitate objašnjenje u ovom radu, znati ćete, dakle sutra ćete znati. Može se reći da su ljudi, stvari, sastavljeni od vremenskim dijelova. Ovo otvara pitanje kako odrediti kad je nešto dio nečega, npr. kada je nešto *vremenski dio*, a kada je nešto *prostorni dio*.*Prostorni dijelovi* na ljudskom biću bi bili glava, prst, nos, a *vremenski dijelovi*, ti- kakav si bio jučer, ti-danas i ti- kakav ćeš biti sutra. Primjerice, nos ne bi mogao biti vremenski dio jer ne dijeli dijelove, a i premal je da bi bio vremenski dio. Ako se osoba sastoji od različitih vremenskim dijelova, upravo to bi moglo objasniti kako ona može

²⁵ Olson 2007, str.87-93.

postojati u različitim vremenima. Olson to lijepo objašnjava tako što spominje povijest te da ti imaš vremenske dijelove kao što ih tvoja povijest ima. Njezini vremenski dijelovi ili faze uključuju nečije rođenje, prvi dan škole, adolescenciju.²⁶ Quine pak navodi da „Ti i tvoja povijest ste toliko slični prema ovom gledištu, kao da ste ista stvar: ti si možda tvoja povijest.“(Olson, 2007: 101). Ovo sve upućuje na 4-dimenzionalne objekte, dakle osoba zauzima 1 vremensku dimenziju i 3 prostorne. Olson spominje da filozof Mellor govori da gledište da smo mi (ljudi) 4-dimenzionalni, nije isto kao vremenski dio jer je moguće da se protežemo u vremenu, ali nam fale vremenski dijelovi.²⁷ Prema Olsonu, gledište prema kojemu smo mi (ljudi) sastavljeni od više vremenskih dijelova naziva se *gledište vremenskih dijelova*. Ova teorija bi trebala objasniti kako je sve smješteno u vremenu. Istovremeno spominje 2 alternative za gledište vremenskih dijelova, jedna je da mi ne postojimo u potpunosti, a druga postojimo u vremenu, ali nemamo vremenske dijelove.(Olson 2007: 103). Većina zastupnika ove teorije prihvaćaju 4-dimenzionalizam, smatraju da sve stvari koje postoje, sastoje se od vremenskih dijelova. Smatraju da je za osobu koja postoji u različito vrijeme, nužno da ima različite vremenske dijelove koji su smješteni u tom vremenu. Ovo povlači pitanje kako definirati vremenske dijelove i koje ih stvari imaju, npr. koje dijelove netko ima danas, jučer, sutra. Dvije teorije govore o postojanju, a to su *perdurantizam* i *endurantizam*. Perdurantisti tvrde da obične stvari poput životinja, čamaca imaju vremenske dijelove, objekt;predmet ima i prostorne i vremenske dijelove. Endurantisti pak tvrde da stvari nemaju vremenske dijelove nego da su u potpunosti prisutne, ono što stvari imaju su prostorni dijelovi. Vodilo se puno debata o vremenskim dijelovima te se zaključilo više toga, kao npr. da se ne može sa sigurnošću reći imaju li stvari dijelove, metaf. ispitivanje je besmisleno jer nije važno za svakodnevni život, metafizičko istraživanje je osuđeno na propast jer ne postoje apsolutne metafizičke istine, iako su određeni metaf. sporovi legitimni, rasprava o vremenskim dijelovima je prazna. (Hawley, Stanford Encyclopedia of Philosophy). Kao dobar argument za 4-dimenzionalizam se navodi da nudi najbolje rješenje za nešto što se prema Lewisu naziva *problem vremenske intrinzičnosti ili tradicionalno problem promjene*.²⁸ Intrinzična svojstva su svojstva koja stvar ima sama po sebi, ona koja bi dijelila s bilo kojom kopijom sebe. Tako je intrinzično svojstvo npr. oblik, a ekstrinzično npr. ujak. Ekstrinzična svojstva bi bila sva ona svojstva koja nisu intrinzična, tj. svojstva koja stvar ima, zahvaljujući načinu na koji se odnosi prema stvarima koje se nalaze van njega. Ono što je bitno je relacija

²⁶ Olson 2007, str.101.

²⁷ Olson 2007, str.101.

²⁸ Olson 2007, str.102.

u kakvoj su stvari s vremenom (biti sagnut ili uspravan) ili s drugim ljudima (ujak). Stvar ima različite vremenske dijelove koji su smješteni u onim vremenima koji imaju ta svojstva bez vremenske kvalifikacije. Tako npr. svojstvo nije biti savijen, nego imati savijen dio te kada se kaže da je netko savijen ili ravan, to su vremenski dijelovi te osobe. Zaključuje se da postoje intrinzična svojstva (savitljiv) koja svatko od nas ima, zbog toga što su intrinzična, ne možemo ih imati u odnosu na vrijeme, ali moramo biti u relaciji s njima na neki bezvremenski način. (Olson 2007: 102-105).

3.4.1. Promjene i vremenski dijelovi

Za primjer će biti prikazane promjene na banani te kakve oni imaju veze sa vremenskim dijelovima. Ukoliko se promotri banana, može se reći da je prvo bila nezrela, a kasnije prezrela. Nije moguće da je nešto istovremeno nezrelo i prezrelo, moguće je u različitim vremenima. O promjeni je moguće pričati, ako banana ima vremenske dijelove, tako npr. raniji vremenski dio banane je nezreo, dok je kasniji prezreo. Prema *perdurantizmu* (često se naziva i teorija crvi) nije došlo do promjene u potpunosti, četverodimenzionalna banana nije ni nezrela pa ne može biti ni prezrela. Stage teoretičari prikazuju promjenu poput perdurantista. Kada se kaže da je banana sada prezrela, odnosi se na trenutnu fazu, koja sada postoji. Ovo otvara pitanje kako je moguće da jedno te ista stvar ima različita svojstva u različitim vremenima, *prezentizam* nudi odgovor na ovo. Prema prezentizmu, ono što postoji su samo sadašnji predmeti; događaji i stanja. Prošlost i budućnost ne postoje. Po ovome se čini da bi prezentizam mogao riješiti problem promjene. Budući da prezentizam tvrdi da ono što postoji su samo sadašnji predmeti, dakle samo prezrela banana postoji. Adverbijalizam gleda na stvari koje se bazira na svojstvima, dakle, umjesto da se objekt dijeli da vremenske dijelove treba se podijeliti na način na koji objekt ima svojstvo. Primjerice, banana ima svojstvo biti nezrela u ponedjeljak, ali može se reći da u petak nema to svojstvo. Prigovor adverbijalizmu bi glasilo, može li se objasniti promjena bez da se postavljaju daljna pitanja o prirodi građe. (Hawley, Stanford Encyclopedia of Philosophy).

Inače se pretpostavlja da dvije različite stvari ne mogu biti na istome mjestu istovremeno, ali određeni slučajevi pokazuju da to i nije tako. Dobar primjer za to gdje 2 predmeta zauzimaju isto mjesto, ali to ne traje zauvijek su primjerice kip i glina. Kada se od gline oblikuje kip koji se stavlja na podnožje, čini se da riječ o 2 različita predmeta, ali ipak nije tako. Grumen gline je stariji od statue jer je prvi postojao. Riječ je o 2 različita predmeta koja istovremeno zauzimaju isto mjesto, ovo bi trebalo pokazati postojanje vremenskih dijelova. Primjerice, ako se u ponedjeljak formira jedan manji komad gline, a u srijedu od toga napravi kip koji se u

nedjelju razbije na komade perdurantisti tvrde da je grumen gline četverodimenzionalan predmet, a statua 5-dnevni dimenzionalni predmet. Oni jednostavno prihvaćaju da 2 različita predmeta mogu istovremeno zauzimati isto mjesto.

Kao najozbiljniji prigovor na teoriju vremenskih dijelova je gledište etapa, takozvani *viewstage*.²⁹ Može se reći da thinking stage problem nije znatno drugačiji od problema mišljenja mozga (thinking brain problem). Postoje 3 načina za rješavanje thinking brain problema, a to su 1.) Poreći da ne postoji takva stvar kao što je mozak, 2.) Poreći da samo naš mozak misli u najstrožem smislu i 3.) Reći da smo mi (ljudi) mozgovi. Razmatrajući 1 način, rješenje za thinking-stage problem bi bilo reći da ne postoji takva stvar kao što su faze osobe (person-stages), što je nespojivo s gledištem vremenskih dijelova. Uzeći u obzir drugi način, analogijsko rješenje za thinking-stage problem bi bilo poreći da naše faze misle u strogom smislu. Prema 3 načinu, 4-dimenzionalisti bi mogli zaključiti da smo faze³⁰ Olson navodi da „Ovo bi trebalo riješiti problem, premda je lakše vjerovati da smo „mozak“, nego trenutne etape; faze.“ (Olson 2007: 125). Prema ovome gledištu jedini pravi mislilac mojih misli je moja trenutna faza (my current stage) što sam ja zapravo, mi također ne postojimo u vremenu. Primjerice „ti“ nisi osoba koja trenutno sjedi na stolici. „Mi“ nemamo prošlost, a ni budućnost.

Oni koji vjeruju u vremenske dijelove, trebali bi dobro znati objasniti promjenu, ali oni koji to odbacuju, također imaju dovoljno dobre razloge za to, kao što je navedeno. 4-dimenzionalisti se mogu odlučiti između gledišta vremenskih dijelova i stage viewa (gledišta da smo faze). Problem s kojim se ova teorija susreće je što se više bića pojavljuju jer oni prolaze kroz različite vremenske periode, tako primjerice kod transplatacije mozga, oni bi rekli da postoje 3 bića.

3.5. Teorija snopa (bundle view)

Prije nego što se krene govoriti o teoriji svežnja, treba se objasniti što je to zapravo supstancija. Pojam supstancije je u osnovi filozofski pojam umjetnosti. Postoje dvije interpretacije kako ga definirati. Supstancija odgovara grčkoj riječi „ousia“- biti, latinskoj riječi „substantia“-nešto što stoji ispod ili nešto što utemeljuje stvar. Supstance su temeljni entiteti, tako su za atomiste atomi supstancije jer je prema njima sve konstruirano od atoma. Za Davida Humea su to ideje i činjenice, a za Platona-oblik. Drugi način kako se supstancije mogu karakterizirati bi bilo da su posebne vrste osobnih entiteta, neke fil.teorije ih priznaju, a

²⁹ Olson 2007, str.125.

³⁰ Olson 2007, str. 124.125.

neke ne. Prema ovoj karakterizaciji Humeove ideje i činjenice nisu substance, premda su sastavni dio njegova svijeta. (Robinson, Stanford Encyclopedia of Philosophy).

Teorija prema kojoj smo „mi-ljudi“ nematerijalni, sastavljeni od mentalnih stanja ili događaja: određenih vjerovanja, želja, emocija(...) naziva se teorija/prikaz svežnja (bundles view). Svaka osoba je sastavljena od svojih mentalnih stanja i događaja.³¹ Olson navodi 3 teorije koje spadaju u teoriju snopa; svežnja (bundle theories), ali nisu iste kao (bundle view) teorija svežnja. Prva teorija govori da je um ništa drugo nego snop; svežanj mentalnih stanja. Gledište prema kojemu su naši umovi snopovi je gledište prema kojemu smo mi snopovi. Druga bundle teorija koju se još naziva globalna teorija snopa, govori da svi konkretni predmeti su sastavljeni od pojedinačnih stanja i svojstava. Prema trećoj teoriji konkretni predmeti nisu sastavljeni od pojedinačkin stanja i, nego od univerzalnih.³²

Olson navodi Humea koji je zastupnik ove teorije i njegovo razmišljanje: „Svatko od nas nije ništa drugo nego snop, svežanj različitih percepcija.“ (Olson, 2007: 133). Još jedan zastupnik ove teorije je Quinton, koji pak govori: „Svatko od nas je niz mentalnih stanja koji su povezani kontinuitetom karaktera i pamćenja.“ (Olson 2007: 133). Neki filozofi smatraju da je sama ideja substance za bundle view nekoherentna. Primjerice, kada se promatra supstanca, gledaju se njezine kvalitete poput oblika, veličine i sl. Neki filozofi tvrde da postoji više od kvaliteta, nešto što stoji ispod i podupire, npr. mačka nije samo pokrivena dlakom, izgleda poput mačke i nema pokrete kakve mi imamo, nego također sadrži i substancu. Osim svega navedenoga, supstanca koju mačka ima su stanice i partikularije. Locke tvrdi: „Djelomice bi se mogli sastojati od brute physical qualities.“ (Olson, 200: 132-134).

Kao prigovor za teoriju svežnja (bundle view) se navodi da se svojstva nalaze u svežnju, ali se ne opisuje kako su povezana, npr. limun je žut, širok 100mm i kisel, ali kako su povezana ta svojstva međusobno. Za limun se kaže da je svežanj svojstava koji uključuje svojstvo da je žut, široka 100mm i kisel. Kritičari govore da ono što je bitno je supstanca te da ne može računati na prisustvo svojstava bez osnovne supstance. Teorija snopa definira predmet kao skup svojstava koji su povezani zajedno. Dakle, različitom komb. svojstava proizvodi različite predmete. Primjerice, žutost i kiselost sačinjavaju snop, svežanj svojstava te zajedno čine da se predmet naziva limun.

Kao drugi najbolji argument za bundle view tiče se osobnoga identiteta. Dobro znan primjer je Shoemakerov brain-state transfer ili prijenos mozga. Kada se govori o transferu, priča se zapravo o prijenosu mentalnog stanja.

³¹ Olson 2007, str. 129.

³² Olson 2007, str. 129-130.

Najbolji prigovor za bundle view nudi Reid: „Snopovi; svežnjevi or „succession“ misli ne mogu misliti. Ako se išta zna, zna se da naše misli ne mogu misliti.“ (Olson, 2007: 140-141). Reidovo razmišljanje čini se neodrživim. Ovo otvara pitanje što, ako je stvar sačinjena od više misli, može li onda misliti, ali očito je da ne može. Jedino što može misliti je predmet-substanca. Kada bi se pretpostavilo da sve misli imaju dva mislioca, onda bi dovelo do toga da se ne zna tko je tko. Točnije je li to snop;svežanj ili individualne misli. Snopovi mogu misliti, ali individualne misli nikako. Iz ovoga proizlazi da je teško za objasniti kako to da stvar koja je sačinjena od više misli može misliti, a nešto sačinjeno samo od jedne ne može.

Ovo dovodi do pitanja kako znamo da mi nismo ljudske životinje koje misle naše misli.

Teoretičari bundle viewsa bi rekli da su životinje snopovi. Olson tvrdi:

“Ako se zamisli da je tvoje životinjsko tijelo substanca, moglo bi se očekivati da su tvoja mentalna stanja stanja toga.(...) Ukoliko su tvoje misli stanja životinje, onda ta životinja treba biti subjekt tih misli. Trebao bi ih imati. Trebao bi misliti.“ (Olson 2007: 142).

Još jedan prigovor bi bio da oni koji tvrde da smo snopovi, a da su organizmi substance, htjeli bi poreći da organizmi i druge stvari misle. Substance ne mogu misliti jer imaju nementalna svojstva te stoga ne mogu misliti. Ako su životinje snopovi stanja (bundle of states), očekivalo bi se da tvoje animal tijelo uključuje fizičke states poput visine, težine. Jedino rješenje ovoga problema bi bilo reći da smo mi snopovi tih životinja. Dakle, sačinjeni smo od mentalnih i nementalnih stanja.(Olson 2007: 142-143).

Još jedno zanimljivo gledište koje je povezano sa bundle view je *program view*. Teorija prema kojoj se odnosimo prema našem tijelu ili umu kao što se kompjuterski programi odnose prema strojevima koje pokreću.³³Ova teorija je zapravo verzija bundle viewa. Olson navodi da se filozof Dennet bavio ovom teorijom i govori: „Ukoliko ste vi program koji pokreće vaš mozak, onda biste mogli preživjeti gubitak vašega tijela, kao što računalo može preživjeti uništenje računala.“(Olson 2007: 146). Prema Dennetu osoba može preživjeti kompletno uništenje mozga i kada bi se ti svi podatci prebacili na računalo, može se reći da se tada nebi nikakvi konkretni predmeti premjestili iz uma na računalo. Računalo je univerzalija, tako da prema ovome slijedi da bi „ti“ bio program. Ukoliko bi se programiranjem kompjutera proizvelo inteligentno biće, bilo bi pogrešno reći da smo „mi“ napravili to inteligentno biće. Osim toga, ne može se reći da bi brisanje programa s uređaja za pohranu moglo uništiti to biće. Prirodnije bi bilo reći da to biće nastavlja svoje postojanje tako što se pohrane

³³ Olson 2007, str.145.

informacije i pokrenu na nekom drugom uređaju. Iz toga proizlazi da bi „mi“ bili kompjuterski programi baš kao i inteligentno biće.³⁴

Teško je prihvatiti ovo jer ne znamo koja vrsta programa, točnije koja univerzalija bismo mogli biti. Doima se nemogućim da se nas ljude-racionalna bića uspoređuje s kompjuterima, niti da bi sva memorija našega mozga mogla biti pohranjena na disku i da bi nas to pokretalo. Ova teorija zbilja izgleda apstraktno, iako takva, vjerujem da bi imala one koji bi ju prvi prihvatili.

3.6. Duše

Možda smo nematerijalne stvari poput *duša*; tj. sastavljeni smo od nematerijalne duše i materijalnog tijela. Ovime se otvara pitanje kako opisati nematerijalnu tvar i što je to. Duša je tvar koja postoji sama po sebi. Duše su nematerijalne i nisu čak ni djelomično sastavljene od materije, a nemaju niti fizička svojstva. Descartes i Leibniz su opisali duše kao nešto čija je nužnost mišljenje. Ovime su željeli reći da duše mentalne i da je njihovo intrinzično svojstvosamo to da su mentalne. Zaključujemo da su duše nematerijalne stvari koje bi trebale imati mentalna svojstva, premda imaju intrinzična nementalna svojstva, trebale bi biti misaone substance. Gledište prema kojem smo mi nematerijalne substance, naziva se *imaterijalizam*.³⁵

Treba naglasiti da imaterijalizam i *dualizam substancijese* često zna zamijeniti zbog nekih sličnosti, ali su ova dva gledišta različita. Prema dualizmu substancije stvari se pojavljuju u dvije ekskluzivne vrste: nematerijalne substance koje misle i materije koje ne misle, dok se kod imaterijalizma ne prikazuje da postoje bilo kakve materijalne substance. Dualizam substancije govori da su svi mislioci nematerijalni, a imaterijalizam govori da smo samo mi nematerijalni. Zastupnici imaterijalizma smatraju da postoji materijalni mislioc, drugačiji od nas. Iz toga proizlazi dasu neki mislioci materijalni, a da smo mi nematerijalni. To je druga bitna razlika između dualizma substancije i imaterijalizma. Bez obzira na njihove razlike, vrlo su slični jer većina imaterijalista su dualisti.³⁶

Tri su bitna argumenta koji podržavaju imaterijalizam. Olson se također bavio time, te navodi da su to (Divisibility argument) argument o podjeli, (The argument from disembodied survival) agument nemoćnog preživljavanja i (the inadequacy-of-physicalism argument) argument neadekvatnosti fizikalizma.

³⁴ Olson 2007, str. 145-149.

³⁵ Olson 2007, str. 150-151.

³⁶ Olson 2007, str.151.

Svaki od navedenih argumenata biti će prikazan. *Argument o podjelivosti* govori da bilo koja materijalna tvar ili ona koja je kandidat za mislioca, može biti podijeljena u dijelove, ali ni jedna tvar koja ne razmišlja, ne može se podijeliti u dijelove. Ovo otvara pitanje kako znamo da tvar koja misli može biti materijalna. Pretpostavimo da su postojali materijalni mislioci: biološki organizmi. Prema tome možemo dobro razumijeti kako mislioc može biti podijeljen u dijelove. Ideja da je pola mislioc, pola um, čini se apsurdnom.

Argument nemoćnog preživljavanja- moguće je da preživimo u bespomoćnom stanju, tvar koja nije u potpunosti materijalna tvar, može tako preživjeti. Striktno govoreći, ništa ne može započeti kao materijalna tvar i onda prestati biti materijalna. Sve što bi moglo postati bespomoćno, mora biti djelomično nematerijalno. Iz toga slijedi, da mi nismo materijalne tvari. Ovaj argument nam govori da samo mi možemo preživjeti u bespomoćnom stanju, ali ne i bilo koja materijalna tvar. Možemo preživjeti, ako smo djelomično nematerijalni, to nam daje dovoljno dobar razlog da kažemo da možemo preživjeti u takvom stanju.

Argument neadekvatnosti fizikalizma- mislioci moraju biti nematerijalni, zato jer ne možemo objasniti prirodu određenih mentalnih pojava u fizičkom smislu. Moguće je da ne možemo pojmiti kako materijalna tvar može proizvesti misao ili svijest. Ma koliko pažljivo utjecali na pojam nematerijalne supstance, nikada nećemo pronaći ništa što bi moglo objasniti misao ili svijest³⁷

Kao i kod svake teorije susrećemo se sa prigovorima. Pa počnimo s primjerima, Olson kao dobar primjer navodi, ako se ubodete na čavao i plačete od boli, čini se da ste ozlijedili stopalo i da to uzrokuje vašu bol, a da vaša bol, uzrokuje vaš plač. Ako se zamisli da ste vi duša, onda je vaša bol stanje te duše. Ne može se unaprijed predvidjeti što sve može uzrokovati, a i ne postoji iskustvo, koje nam to može reći (da je nešto nefizičko prouzročilo nešto fizičko). Idealisti smatraju da ozljeda na mom (animal bodyu) životinjskom tijelu je nanijela bol mojoj duši, a mentalna stanja u mojoj duši su odgovorna jer se moje tijelo kreće. Dakle, niti jedna druga duša ne utječe na vaše tijelo. Kim ovo naziva „*problem uparivanja*“ - što uparuje dušu s tijelom? Olson za primjer navodi analogiju s ključem. Zamislimo da imamo ključ kojim želimo otključati bravu u Tasmaniji i Japanu. ³⁸Nebitno koje je veličine i oblika ključ kojim otvaramo bravu u Tasmaniji, on nikad neće moći otvoriti bravu u Japanu. Za otključavanje brave je nužno da ključ i brava moraju biti na istom mjestu. To možemo povezati s našim dušama i tijelom. Da bi određena duša mogla pomaknuti određeno tijelo, moraju se nalaziti na istome mjestu. Ovo se čini problematičnim, iz razloga što, ako je duša u interakciji s tijelom,

³⁷ Olson 2007, str. 152-153.

³⁸ Olson 2007, str. 153-154.

također je u interakciji s različitim dijelovima tijela, različitim dijelovima mozga. Ovakva interakcija zahtjeva prostornu kolokaciju, prema tome bi duša morala biti veličine mozga. Moja duša se nalazi tamo gdje je i moje tijelo, dakle ako se pomičem, pomiče se i moja duša. Ovaj argument protiv imaterijalizma je dosta diskutabilan.

Nailazimo i na drugi problem koji je vezan za interakciju duše i tijela, a Inwagen ga naziva argumentom daljinskog upravljanja. Ako je duša ta koja misli, onda se one odnose prema svom tijelu, slično kao kad se netko odnosi prema daljinskom upravljaču- robot, recimo postupa po naredbama koje mu mi zadajemo i šalje informacije o sebi. Možemo zamisliti da se robot ošteti i promijeni djelovanje ovih naredbi i prestaje slati senzorne podatke. Ovo bi dovelo do oštećenja robota, njegovo oštećenje bi utjecalo na operatorovu interakciju s njim, ali ne bi utjecalo na operatora. Ukoliko je ova analogija točna, dualizam substancije govori, da, ukoliko dođe do nasilnog udara u glavu, da bi on doveo do toga da duša može komunicirati s tijelom. Ali ne bi trebalo utjecati direktno na dušu.³⁹

Olson predlaže da smo mi stvari napravljeni od duša i tijela. Ali pri tome nailazimo na *problem duplikacije*. Njega je izložio van Inwagen; a govori da zamislimo stroj koji pravi savršenu kopiju nečega. Što, ako čovjeka stavimo u taj stroj, trebali bi dobiti savršenu kopiju vas. Otvara se pitanje kako bi trebala izgledati ta kopija. Za početak bi bila biološki organizam, ali prema imaterijalistima ne bi imala nikakva mentalna svojstva. Samo duše imaju mentalna svojstva. Zamislimo da napravimo kopiju neke životinje i da ta životinja ima fizički normalan mozak i mentalna svojstva, ali da je ista takva i njezina kopija s normalnim mentalnim sposobnostima. Ovo je u suprotnosti s imaterijalizmom.

Hasker rješava ovaj problem tako što kaže da mozak stvara dušu, kada je u pravom stanju, kao što i komad željeza stvara magnetno polje. (Olson 2007: 167/168). Dakle, ako vaš fizički dublikat; kopija, ima mozak kao i vi, taj mozak je prouzokovao da duša postoji, kao što je vaš mozak prouzokovao da vaša duša postoji. Ovo možda pomogne odgovoriti na druga pitanja kao npr. na problem s daljinskim upravljačem, možda jako udaranje o glavu, uzrokuje da duša izađe iz postojanja. Ovo gledište nazivamo emergent dualism (nastali;pojava dualizma).

3.6.1. Složeni dualizam

Gledište prema kojem mi imamo duše, samo kao sopstvene dijelove. Mi smo samo djelomično nematerijalni, svatko od nas je napravljen od jednostavne nematerijalne substance i materijalnog organizma. Složeni dualizam bi nam dao fizička svojstva koja inače imamo te je zbog toga privlačniji od čistoga dualizma. Složeni dualizam govori da su dijelovi nas zbilja

³⁹ Olson 2007, str.165-167.

vidljivi, a to što imamo vidljive dijelove, čini nas vidljivima. Složeni dualizam se susreće s problemima materijalista, što smo mi.⁴⁰

Prvi problem s kojim se suočavaju je Npr. paradox increase. Čisti dualisti daju rješenje, tako što prihvaćaju da ništa ne može promijeniti svoje dijelove te da to ne utječe na nas, jer smo jednostavni. Čisti dualisti trebat će izabrati između zbrkanih rješenja koja nude materijalisti.

Drugi problem- problem razmišljanja i duše. Ako naša duša misli, mi nismo naša duša, iz toga proizlazi da mi nismo bića koja misle naše misli.

Treći problem- Olson to objašnjava pomoću premisa:

1. Tvar koja sam ja u ponedjeljak je tvar koja sam ja u utorak.
U tom slučaju mogu biti identičan s mojom dušom u utorak.
2. Tvar koja je ja u utorak, je tvar koja je moja duša u utorak
Možemo pretpostaviti da je moja duša preživi razaranje moga tijela, iz toga slijedi da:
3. Tvar koja je moja duša u utorak je tvar koja je moja duša u ponedjeljak.
Iz ove tri tvrdnje slijedi da je tranzitivnost identiteta:
4. Tvar koja sam ja u ponedjeljak je tvar koja je moja duša u ponedjeljak. (Olson 2007: 169-170).

Složeni dualisti smatraju da tijelo nije potrebno za postojanje. Nego duša, ako duša može preživjeti, onda i mi možemo preživjeti. Dakle mi možemo preživjeti kao duša. Ovaj problem se naziva *problem bestjelesnoga preživljavanja*. Prema onima koji to prihvaćaju, odlučujemo se za premisu broj 4. Kako možemo preživjeti gubitak tijela? Što je s konstitucijom? Možda kad izgubimo tijelo, naša duša nas oblikuje? Konstitucionisti prihvaćaju 3 principa. Prvi princip; stvar koja konstituiraju može nadživjeti stvar koju sačinjava, npr. ako neku razbijemo glineni kip i uništimo ga i dalje nam ostaje grumen glime, premda je uništen kip. Drugi princip, konstituirajuća stvar može činiti različite stvari, iste vrste u različitim vremenima. Treći princip, konstituirajuća stvar može biti konstituirana različitim stvarima u različito vrijeme. Vratimo se na problem bestjelesnoga preživljavanja. Prema prvom principu tvoja te duša može nadživjeti. Drugi princip prikazuje da ovo što je trenutno tvoja duša, možda sutra bude nečija tuđa duša. A treći princip, možeš imati drugačije duše u drugačijem vremenu.

Čisti dualizam je gledište prema kojem smo mi duše i mi imamo tijela koja nisu dijelovi nas. Prema čistom dualizmu mi nismo stvarno vidljivi i opipljivi. Nema podjele na spolove, tako

⁴⁰ Olson 2007, str. 168.

da ne postoje muškarci i žene jer bi oni morali biti djelomično materijalni. Samo su naša tijela vidljiva, muška i ženska, ali ona nisu dio nas, po tome se razlikuje od složenoga dualizma.⁴¹

3.7. Nihilizam

Sam naziv riječi nihilizam dolazi od latinske riječi *nihil*, što u doslovnom prijevodu znači ništa. Ovo gledište govori dane postoji takva stvar kao što je ispravna, pogrešna i dobra. Često se dovodi u pitanje postojanje Boga, nihilizam isključuje tu činjenicu, ali osim toga isključuje i bilo koji oblik života. Prema ovom gledištu mi ne postojimo. Kada se upotrebljavaju osobne zamjenice poput: ja, ti, mi, to ne referira ni na što jer se nema na što odnositi, tako da ni naše misli ne postoje. Prema ovom gledištu mi smo ništa, ne dovodi se u pitanje postojanje (nonhuman people) kao što su anđeli i bogovi.⁴²

Čini se da nihilizam rješava sve metafizičke probleme o osobnom identitetu tako što ih lišava njihovog predmeta. Ovo dovodi u pitanje mogu li ljudske životinje misliti, nihilist bi odgovorio tako što ukoliko ne može dokazati nepostojanje, onda će poreći takve stvari. Ali ukoliko ne postoje ljudske životinje, ne postoji ni jedan organizam, dakle prema tome ne postoje ni ljudi. Kao što ne postoje ljudi, tako ne postoje npr. niti drveća, nihilist bi jednostavno opovrgnuo njihovo postojanje. Premda ovo stajalište nema puno pristaša, opet postoji nekolicina koja ga zastupa te prema tome poriču svoje postojanje. Tako Parmenid tvrdi: „Svijet je potpuno homogen, unatoč pojavama koje su u suprotnosti, svijet se nikada ne razlikuje od jednog vremena do drugoga ili od jednoga mjesta do drugoga.“ (Olson, 2007:182). Drugi filozof je Spinoza koji je mislio: „Postoji samo jedna supstanca-dobro ili priroda.“ (Olson, 2007: 182). Wittgenstein u svom *Tractatus* govori: „Ne postoji subjekt koji utjelovljuje naše misli.“ (Olson, 2007: 182). Čini se da ovo dokazuje da mi ne postojimo, ali ako se išta može reći to je da smo subjekti koji predstavljaju naše misli; uvjerenja. Hume je smatrao da smo snop percepcija (bundles of perceptions), tako postoje percepcije, ali ne i osobe koje opažaju. Izgleda da su svi ovi filozofi imali jednu stvar zajedničku, a to je da su u jednom trenutku poricali nečije postojanje.

Nihilisti nijeću svoje postojanje, spominje se Descartes koji zamišlja demona koji ga je nasamario, ali navodi da je pogrešno vjerovati u to jer taj demon ne postoji. Ovo se lako može pobiti ako bi se reklo, kao što sam Olson navodi: „Vjerujem da postojim i to vjerovanje ne može nikada biti lažno, stoga je istinito. Ja postojim i nihilizam je lažan.“ (Olson 2007: 186). I ova tvrdnja nailazi na probleme, protuargument bi glasilo da je bolje da se umjesto premise „

⁴¹ Olson 2007, str.169-171.

⁴² Olson 2007, str. 170.

Ja postojim“, postoji zamisao; ideja vjerovanja da ja postojim. Olson smatra da bi za dokazivanje našeg postojanja bio potreban metafizički argument.⁴³ Nemogućim se čini da postoji uvjerenje bez postojanja subjekta na kojega se to odnosi. Olson navodi bol1 i bol2, oni su jedno ukoliko označavaju isti subjekt, a dvoje, ako imaju različite subjekte. Zaključuje se da je broj koji boli postoji određen makar djelomično time koliko bića kojih pate postoji. Kao primjer se navodi Carigradska mačka iz *Alise u Zemlji čudes* koja se smije, a nema glave niti usana. Ovo je metafizička dosjetka jer je nemoguće da se mačka smije, a bez glave i usana je. Iz argumenta o *Alisi u Zemlji čudesa* slijedi da bi mišljenje trebalo biti sinkronizirano. Van Inwagen navodi da je srž njihove istinske prirode da se stvari sjedinjuju u misao, dakle nemoguće je da proizvesti misli, bez da postoji subjekt tih misli (mislilac). Argument koji ide u prilog nihilizmu bi bio prihvatitivan mišljenja mora biti jednostavan. Nemoguće je da ne-mislilac ima dijelove koji sudjeluje u proizvodnji misli bez da je subjekt tih misli jer ovo jedino pokazuje fenomen Alise u zemlji čudesa koji je prethodno objašnjen. Da bi nešto bio dio nekog sam čin mišljenja, nije nužno samo da postoji, nego i da se ujedini s nečim. Čini se zaista teškim vjerovati u nihilizam, ali usprkos tome ima svoje filozofe koji negiraju svoje postojanje. Premda nekad nije loše pokušati vjerovati u nihilizam jer tada bi sve loše što nam se događa i svu bol koju osjetimo mogli opravdati tako da negiramo postojanje istoga.

4. Kritika animalizma

Filozofkinja Lynne Rudder Baker je zastupala gledište suprotno animalizmu. Bavila se problemom tijela i osobe te relacijom među njima. Prema njoj smo mi-„ljudi“ konstituirani našim tijelom, ali nismo isto što i tijelo. U svojoj knjizi „*Persons and Bodies – A Constitution View*“ izlaže poziciju konstitucionalizma te pokušava pokazati da nismo isto što i tijelo. Kako bi se opisala relacija između osobe i tijela, prvo treba definirati pojam osobe. Prema Baker osoba je mislilac, a mozak je organ pomoću kojega se misli.

Ono što Baker objašnjava u svojoj knjizi je što je to ljudska osoba i što ju razlikuje od ostalih živih bića. Ono što navodi kao bitno su konstitucionalizam i perspektiva prvog lica koje ću kasnije detaljnije objasniti.

⁴³ Olson 2007, str.186.

4.1. Konstitucionalizam

Konstitucionalizam je gledište prema kojemu je moguće da iz jedne stvari nastane nova stvar, bitna je uzročna veza među njima. Ono što je bitno spomenuti je da je konstitucionalizam prisutan svugdje i može se primijeniti u svim predmetima, a kao rezultat se dobije novi predmet. Tako npr. obiteljska slika može u nekome pobuditi emocije i natjerati ga na plač. Prema Baker, konstitucionalizam je povezan i sa prirodom i predmetima koji se u njoj nalaze. Tako spominje da lanci DNA konstruiraju gene.

Konstitucija se ne može razumijeti kao identitet, prema Baker identitet nije determiniran identitetom njegovih dijelova. Dakle, ako x tvori y u nekom vremenu t , onda oni nisu identični. Dobro znan je primjer Michelangelova Davida, kip koji je konstituiran od mramora i ima velik značaj u umjetnosti. Ovi teoretičari smatraju da kip i komad mramora nisu identični jer onda mramor ne bi imao svoja svojstva. Prema njima kip je esencijalno svojstvo Davida, ali ne i mramora, zato što David ne bi mogao postojati bez da je kip. Zaključuje se da se konstitucionalizam ne smije definirati kao identitet jer, ako neka stvar konstituira drugu, ne znači da su te dvije stvari identične. (Baker 2000: 29/30).

Kip Davida i komad mramora su u asimetričnom odnosu jer mramor tvori Davida, ali ne i obratno. Ono što dolazi u relaciju je mramorna stvar (tj. komad mramora). Baker navodi da je konstitucionalizam kontingentan jer: „ako x konstituira y u nekom vremenu t , onda postojanje x u tom vremenu t , ne povlači postojanje y .“ (Baker 2000: 34).

Animalisti bi tvrdili da su David i komad mramora jedno te isto jer je David nastao klesanjem mramora. Osim toga smatraju da su identični.

Prema Baker, ako x ima F esencijalno (ako je F osnovno svojstvo), onda x nužno ima F . Esencijalna svojstva predmeta x su ona svojstva bez kojih x ne bi mogao postojati.⁴⁴ Tako Michelangelov David ima esencijalno;bitno svojstvo da se veže uz svijet umjetnina. Dakle, u svijetu u kojemu ne bi postojala umjetnost, David ne bi mogao postojati.

Ako je biti F , x -ovo primarno svojstvo, onda je biti F esencijalno;bitno svojstvo za x .

Nemoguće je da nešto što nije F , bude identično s x . (Baker 2000: 40). Michelangelov David, prema navedenome u prethodnoj rečenici, David ima bitno svojstvo biti kip, a komad (mramora) posuđuje to svojstvo od Davida, komad (mramora) ima to svojstvo kontingentno.

Konstituirana stvar ima razna uzročna svojstva koja ne bi imala, ako ne bi mogla nekoga konstituirati. Ova teorija naziva se *teorija primarnih vrsta*.

Identitet je u asimetričnom odnosu i nije tranzitivan. Recimo da je David F , a komad mramora G , moguće je da F - David postoji bez da ima prostornoga podudaranja s G -komadićem

⁴⁴ Baker 2000: 35-36.

mramora. Ali, ako je F-David, u određenim okolnostima G-komadić mramora, riječ je o novom entitetu koji se prostorno podudara s F, ali mu nije identičan. Iz ovoga proizlazi da F i G da nisu identični. Zbog toga se kaže da je konstitucionalizam u asimetričnom odnosu. Primjerice komad mramora konstituira Davida, ali David ne može konstituirati komad mramora.

Analogija s ledenom skulpturom objašnjava zašto identitet nije tranzitivan. Budući da voda mijenja agregatna stanja, nije nužno da će ledena skulptura F konstituirati G jer kada se led otopi, mijenja svoje stanje i postaje voda, tako da više ne postoji ledena skulptura. (Baker 2000: 45/46).

4.2 Perspektiva prvog lica

Perspektiva prvog lica je nužna da bi netko bio osoba, tj. samo osoba može shvaćati i imati svijest o samome sebi. Ono što dovodi do perspektive prve osobe je iskustvo. Samo osoba ima to svojstvo, ono što ju razlikuje od drugog bića, primjerice od mačke je to što ima vjerovanja, a to je ono što mački nedostaje. Iz perspektive prve osobe se može puno toga saznati, a ono najbitnije je, je li subjekt o kojemu se govori osoba. Mozak je ključan za perspektivu prvog licajer je to organ pomoću kojega osoba misli. To je ono po čemu se ljudi i životinje razlikuju u ontološkoj osnovi. Ono što Bakerino shvaćanje razlikuje od animalista je, da prema animalistima mi smo „životinje“ s perspektivom prvog lica. Uz fenomen *perspektive prvog licavežu* se dva stupnja: slabi i jaki. Životinje nemaju koncept vjerovanja, nisu svjesni sebe i svojih postupaka, tako npr. mačka kada uhvati miša, donese i pohvali se, ali ne procesuirala si taj čin u glavi. Čvrsti dokaz vezan je uz Gallegov istraživački rad, u kojemu je zaključio da se čimpanze razlikuju od drugih majmuna jer imaju kognitivne sposobnosti. Zato se može reći da čimpanze posjeduju perspektivu prvog lica jer su svjesni sebe i okoline u kojoj se nalaze. Baker perspektivu prvog lica objašnjava: „Netko ima perspektivu prvog lica, ako i samo ako, ima sposobnost da zamisli sebe kao sebe.“⁴⁵ (Baker 2000: 68).

„Ja sam Sara Feldšar.“ Ova rečenica referira na mene kao osobu, a ne na moje tijelo. Misli se na osobu koja izgovara ovu rečenicu. Referira na mene kao osobu koja sam konstituirana svojim tijelom.

Perspektiva prvog lica vrijedi samo kada je osoba svjesna sebe, ali također ovisi i o relaciji s drugim stvarima.

⁴⁵ „One has a first-person perspective if and only if one has the ability to conceive of oneself as oneself“

U rečenicama 1.) Čujem da netko zvoni na vrata. i 2.) Imam misao da netko zvoni na vrata. Zvono mogu čuti i životinje, ali misao mogu imati samo ljudi, to je ono što upućuje na perspektivu prvog lica jer su samo osobe svjesne sebe samih.

5. Zaključak

O osobnom identitetu se i danas raspravlja. Temeljna pitanja o osobnom identitetu su: pitanje postojanja, dokazno pitanje i pitanje osobnosti. Sva ta pitanja donekle bi trebala ponuditi odgovor. Tako pitanje postojanja govori što je potrebno da bi osoba postojala kroz vrijeme. Dokazno pitanje govori kako znamo da smo to baš mi, ovdje su jako bitni kriterij sjećanja prve osobe i fizički kontinuitet. A pitanje osobnosti govori o tome, što to razlikuje nas ljude od ne-ljudi. Rasprava o osobnom identitetu polazi sa dva aspekta, jesmo li tjelesni ili psihološki. Olson identitet shvaća kao tjelesan dok Baker kao psihološki. Olson smatra da smo mi ljudi isto što i organizam, Baker tvrdi da smo mi konstituirani našim tijelom, ali nismo isto što i tijelo. Baker to objašnjava analogijom kipa i gline. Kip nije isto što i glina, razlog je taj što su oni u asimetričnom odnosu. Glina tvori kip, ali ne i obratno, iz toga se zaključuje, da osoba nije isto što i tijelo. Njezino shvaćanje je slično Lockeovom jer ima psihološki kriterij. Ono što razlikuje konstitucionaliste od drugih teoretičara je da oni osobu shvaćaju kao osobu, tj. osoba je konstituirana ljudskim organizmom, a ono što ju čini osobom jest perspektiva prvog lica. Netko se može nazvati osobom, ako ima suosjećanje i odgovornost prema drugim ljudima. Animalisti pak smatraju da smo „ti“, „ja“, esencijalno životinje i da osobe ne mogu preživjeti zamjenu organa ne-organskim dijelovima. Za animaliste nisu nužna nikakva mentalna stanja. Njihovo shvaćanje mi se čini suludim i nije relevantno za postojanje čovjeka kao osobe. Premda sam prvotno smatrala animalizam boljom opcijom, kada sam počela proučavati konstitucionalizam, uvidjela sam dobre razloge zašto bi ga trebalo prihvatiti. Ono što razlikuje ova dva gledišta je da je prema animalizmu osoba esencijalno životinja, dok prema konstitucionalizmu nije esencijalno jer ne mora značiti da je sastavljena od životinjskog tijela. Najzanimljivija mi se činila perspektiva prvog lica jer je ona ono zbog čega su osobe svjesne sebe i svoje okoline.

Literatura

1. Olson, Eric T. 2007. *What are we?*, Oxford: Oxford University Press.
2. Baker, Lynne Rudder 2000. *Persons and Bodies A Constitution View*, Cambridge: Cambridge University Press.
3. Olson, Eric T., "Personal Identity", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.)
URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/identity-personal/>
4. Blatti, Stephan, "Animalism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.),
URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2019/entries/animalism/>
5. Wasserman, Ryan, "Material Constitution", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.),
URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/material-constitution/>
6. Smart, J. J. C., "The Mind/Brain Identity Theory", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.),
URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2017/entries/mind-identity/>
7. Hawley, Katherine, "Temporal Parts", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.),
URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/temporal-parts/>
8. Metz, Thaddeus, "The Meaning of Life", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.),
URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2013/entries/life-meaning/>
9. Sorensen, Roy, "Nothingness", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.),
URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/nothingness/>